

ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԹՈՒՐԲԻԱՅՈՒՄ ՀԱՅԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԱՆ ԻՐԱԿԱ- ՆԱՑՄԱՆ ՈՐՈՇ ՆԱԽԱԴԻՅԱԼՆԵՐ

Մարդկության պատմության 20-րդ դարը արձանագրեց անթիվ ցեղասպանություններ, ահաբեկչություններ, պատերազմներ և հեղափոխություններ, որոնց թվում՝ 1915 թ. հայերի ցեղասպանությունը Օսմանյան կայսրությունում, որը բացառիկ նշանակության արժանացավ: Այս ոճրագործությունը անպատժելիության հետևանքով հիմք հանդիսացավ հետագա հանցագործ պատերազմների և ահաբեկչությունների համար: Ավելին՝ պարզ դարձավ ինչպես առանձին անհատների, մարդկանց խմբերի հիվանդ ուղեղներն ու բնագոյները, կուսակցությունների, կազմակերպությունների ու պետությունների աշխարհաքաղաքական նպատակների և տնտեսական շահերի պրագմատիզմը կարող են վտանգել մարդկության զարգացմանը՝ մարտահրավերների կոչելով և կասկածի տակ դնելով դարերից եկող ժողովուրդների բարոյական հիմքերը:

Հանգուցային բառերը և արտահայտություններ՝ Հայկական հարց, հայերի ցեղասպանություն, հրեական պետություն, Օսմանյան կայսրություն, երիտթուրքեր, սիոնիզմ, ազգային շահ, հոչակագիր, պայմանագիր:

Հայտնի է, որ պետությունը իր ժողովրդի անվտանգության երաշխիքն է: **Պետականություն ունեցող ժողովուրդները ծայրահեղ դեպքում պատերազմում են միմյանց դեմ, իսկ պետականություն չունեցող ժողովուրդների համար պատերազմը նույնիսկ շոյալություն է՝ նրանց պարզապես ենթար-**

կում են ցեղասպանության:

Հայկական պետականության բացակայությունը 14-րդ դարից հետո շատ հայ գործիչների ստիպեց հանդես գալ խնդրողի դերում, ինչը հանգեցրեց եվրոպական գերտերությունների անլուրջ կամ անտարբեր վերաբերմունքին հայ ժողովրդի ակնկալումների նկատմամբ: Պատահական չէ, որ Հայկական հարցը Եվրոպայի և Ամերիկայի արտաքին քաղաքականությունում հատուկ արժեք էրեք չի ունեցել, սակայն հայկական խաղաքարտն, այսպես թե այնպես, շահարկվել է և շարունակում է շահարկվել այս կամ այն պետությունների կողմից հակառակորդին ճնշելու նպատակով տարածաշրջանում առաջնորդի դերակատարություն ստանձնելու պայքարում: Հայկական հարցը դարձավ Արևելյան հարցի բաղկացուցիչ մաս 19-րդ դարի վերջում և 20-րդ դարի սկզբում՝ ուրույն տեղ գրավելով արևմտաեվրոպական երկրների և Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականությունում՝ Մերձավոր Արևելքում Օսմանյան Թուրքիայի վրա ներազդելու մրցակցությունում:

19-րդ դարի վերջում և 20-րդ դարի սկզբում Օսմանյան Թուրքիան և Մերձավոր Արևելքը չէին գտնվում ԱՄՆ-ի արտաքին հետաքրքրության տեսադաշտում: 19-րդ դարի 90-ական թվականներին, անգլոամերիկյան հարաբերությունների հակասությունների սրման ժամանակահատվածում, ԱՄՆ-ը Բրիտանիային համարում էր սուլթան Համիդի հայկական ջարդերի հիմնական

մեղավորը: Առաջին համաշխարհային պատերազմից հետո ԱՄՆ-ի կողմից հայտարարվեց «Մեծ Հայաստանի» վրա մանդատ սահմանելու իր մտադրությունը, որը իր մեջ պետք է ներառեր ինչպես Արևելյան Հայաստանը, այնպես էլ Արևմտյան Հայաստանը: 1918 թ. դեկտեմբերի 10-ին Ամերիկյան Սենատը քննարկեց Անկախ Հայաստանի ստեղծման հարցը, որի սահմանները պետք է հասնեին մինչև Սև, Կասպից և Միջերկրական ծովերը, սակայն դրան խանգարեցին մի շարք գործոններ: Ըստ որոշ գիտնականների՝ դրանց թվին է պատկանում Պաղեստինում սեփական պետություն կառուցելու հրեաների ձգտումը: **ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ Ն. Հովհաննիսյանի** խմբագրությամբ լույս է տեսել արաբ պատմաբան Մրվան Բուհեյրիի «Թեոդոր Հերցելը և Հայկական հարցը» աշխատությունը: Ըստ արաբ պատմաբան Մրվան Բուհեյրիի՝ հրեական պետության ստեղծման խնդիրը միահյուսվել է Հայկական հարցի հետ: Միոնիզմի հիմնադիր Թեոդոր Հերցելը և նրա գաղափարակիցները ձգտում էին ստեղծել «հրեական օջախ»: Այդ նպատակով նրանք փորձեցին աջակցություն ստանալ սուլթան Համիդից՝ երուսաղեմում հրեաներին բնակեցնելու համար, և Հայկական հարցը օգտագործեցին սուլթանի օգտին՝ եվրոպական տերությունների վրա ճնշում գործադրելու համար: 1896 թ. Թեոդոր Հերցելը լեի ազնվական, միջազգային բախտախնդիր Միքայել Նևիխնսկու հետ ուղևորվեցին Կոնստանդնուպոլիս՝ սուլթանի մոտ: «Սուլթանը թող մեզ տա այդ հողկտորը, – ասում է Թեոդոր Հերցելը, – իսկ դրա փոխարեն մենք կարգի կբերենք նրա տունը (երկիրը), կկարգավորենք նրա ֆինանսական վիճակը և ամբողջ աշխարհում նրա օգտին կձևավորենք հասարակական կարծիքը» [1]: Ինչպես գրում է Մրվան Բուհեյրին, Թ. Հերցելն իր հետ էր վերցրել Պաղեստինի գնման նախագիծը: Եվ, չնայած սուլթանը մերժեց սիոնիստների նախագիծը՝ խնդրելով օգ-

նել Հայկական հարցում, Հերցելին պարգևատրեց «Մեջիդի» շքանշանով: Որպեսզի իրագործի սուլթանի խնդրանքը, Թ. Հերցելն ուղևորվում է Լոնդոն՝ հանդիպելու տարբեր հասարակական, քաղաքական գործիչների, այդ թվում նաև՝ Հայ Հնչակյան կուսակցության ղեկավար Նազարբեկովի հետ: Թ. Հերցելը ջանք չէր խնայում հաղթահարելու հայերի անվստահությունն իր նկատմամբ: Իր նամակներից մեկում նա գրում է. «Հայերը չպետք է իմանան, որ մեր մասնակցությունը պայմանավորված է մեր ազգային շահերով» [2]: Նա լայն գործունեություն է ծավալում Վիեննայում և կապ հաստատում ամբողջ Եվրոպայում՝ փորձելով հասնել այն բանին, որ հայ հեղափոխական կոմիտեները Եվրոպայում ենթարկվեն սուլթան Համիդին՝ նրա օգտին ձևավորել հասարակական դրական կարծիք և դրանով իսկ նսեմացնել Հայկական հարցի նշանակությունը եվրոպական հասարակության աչքին: Եվ, իհարկե, դա նրանց հաջողվում է: Եվրոպական առաջատար շատ թերթեր գտնվում էին հրեաների ձեռքում, այդ իսկ պատճառով պատահական չէր, որ հայերը Եվրոպայում ներկայացվեցին խռովարարների և անշնորհակալ հպատակների դերում՝ «բարյացակամ ինքնակալի նկատմամբ»: Միոնիստներին հաջողվում է մեծ կաշառքների միջոցով իրենց կողմը գրավել Օսմանյան Թուրքիայի ազդեցիկ Խաքի Փաշային: Իսրայել Զանգվիլը՝ սիոնիզմի առաջնորդներից մեկը, հետևյալ կերպ է նկարագրում այդ իրադարձությունները «Ֆորթնայթ Բեյլու» ամսագրում. «...Մեծն Խաքի փաշան կլինի հենց այն մարդը, որը բացահայտորեն կդնի հրեական պետության ստեղծման հարցը սուլթանական Թուրքիայի առջև: Ամբարտապան վեզիրը չէր համարձակվում առարկել: Նրա աչքերի առաջ կանգնում է սուլթան Համիդի գահընկեց տխուր պատկերը, որը խիստ փողի կարիք ունի, ինչպես ձուկը ջրի, սակայն նա մերժել էր Թեոդոր Հերցելի առաջարկը. վճարել իր բո-

լոր պարտքերի դիմաց՝ թույլտվություն տալով (freeman) ձեռք բերելու Պաղեստինի և Լիբանանի տարածքները հրեաների համար: Սկզբում Հերցելը առաջարկում էր 150 մլն. անգլիական ֆունտ կանխիկ: Սակայն սուլթանը նամակով թունոտ պատասխան է ուղարկում Հերցելին, որտեղ ասվում էր. «հրեաները կկարողանան ձեռք բերել Պաղեստինը միայն այն դեպքում, երբ Օսմանյան կայսրությունը մասնատեն և ոչնչացնեն»:[3] Պաղեստինի գնման նախագիծը տապալվում է, սակայն սուլթանը իր ողջ դիմադրությամբ հանդերձ՝ չհրաժարվեց, որ իր անունով Եվրոպական բանկերում ոսկու մեծ ներդրումներ կատարվեն: Եվ հրեական մի համայնքի թույլ տվեց հիմնվել Պաղեստինում ու զբաղվել այգեգործությամբ: Դա բավական էր, որ այդ համայնքի միջոցով սկսվեր հողերի, տարածքների համատարած գնումը: 1901 թ. մայիսին Հերցելը դարձյալ արժանացավ սուլթանի ընդունելությանը՝ հունգարացի հրեա Արմինիի Վամբերիի[4] շնորհիվ: Դրանից հետո սուլթանը հրեաներին իրավունք տվեց հողեր գնելու Միջերկրականում՝ Սիրիայում, Լիբանանում, իսկ հետագայում Պաղեստինում՝ միանգամից 100000 հրեաների բնակեցման համար: Եվ բոլոր հրեաների հավաքավայրն է դառնում Պաղեստինը: Այսպիսով՝ **առանց արյուն թափելու, խաղաղ ճանապարհով, փողի ուժով հիմք է դրվում ներկայիս իսրայելական պետությանը**: 1880 թ-ից ի վեր Արմինիի Վամբերիին տարեկան երկու անգամ այցելում էր սուլթանին և նրա հետ քննարկում միջազգային քաղաքականության հարցեր: Նա նվիրվել էր սուլթանին և Օսմանյան Թուրքիայի փառաբանմանը և «Հայկական հարցը»՝ ըստ իր հայեցակետով լուծելու գաղափարին: Օրինակ՝ 1889 թ. հոկտեմբերի 22-ին նա գրում է այն խորը ատելության մասին, որը սուլթան Համիդը տածում էր հայերի նկատմամբ. «Զո անգլիացի բարեկամներին, հատկապես լորդ Սոլսբերիին,

հայտնիր, որ պատրաստ եմ ոչնչացնել չարիքը Հայաստանում և ավելի շուտ թույլ կտամ գլուխս անջատել մարմնիցս, քան տեսնել անկախ Հայաստանի ստեղծումը»:[5] Քրիստոֆոր Ուոքերի գրքում ուշադրություն է դարձվում նաև Վամբերիինի ռուսառայացության վրա: Հայերի պոտենցիալ անկախությունը նրա համար ոչ այլ ինչ էր, քան Ռուսաստանի առաջխաղացում: Այդ տեսակետը նա մշտապես ներշնչում էր Ֆորին Օֆիսին՝ ասելով, որ դա մեծ վնաս կհասցնի Անգլիայի շահերին, սակայն նրա գործունեությունը դրանով չէր սահմանափակվում. նրա թույնը դուրս էր թափվում Եվրոպայի առաջատար թերթերի էջերից, քանի որ հասկացել էր, թե ինչպիսի կարևոր նշանակություն ունի մամուլը հասարակական կարծիք ձևավորելու հարցում: Թ. Հերցելի բազմաթիվ կողմնակիցներ կասկածի տակ են առնում հայկական հարցում վերջինիս դիրքորոշման բարոյական հիմքերը: Օրինակ՝ նրա առաջին մեղսակից Բերնարդ Լազարը, որպես սուլթանի դեմ ի ցույց բողոքի, դուրս է գալիս սիոնիստական շարժման կազմակերպիչից և 1902 թ. սուր քննադատության ենթարկում սիոնիզմը “Pro-Armenia” թերթի էջերում: Մեկ այլ դաշնակից՝ Էդուարդ Բերնշտեյնը, իր հերթին, արժանանում է ծայրահեղ հայհոյանքների հայտնի **սիոնիստ** Խայմ Վացմանի կողմից այն բանի համար, որ իր հովանու տակ էր վերցրել հայերին, այլ ոչ թե հրեաներին՝ հանրային դասախոսություն կարդալով Հայկական Հարցի պաշտպանության խնդրի վերաբերյալ [6]: Անկասկած, այս կարգի թե՛ անցյալ և թե՛ ներկա հասարակական գործիչների և գիտնականների ազնիվ գործունեությունը արժանի է հատուկ ուսումնասիրության, բարձր գնահատականի և երախտիքի հայերի կողմից, սակայն, փաստորեն, 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին իսրայելական պետության ստեղծման հիմնահարցը պարբերաբար միահյուսվել է **Հայկական**

հարցի հետ: Պատմագրության մեջ հիմնավոր կարծիք կա սիոնիստների և երիտթուրքերի սերտ կապի մասին: 20-րդ դարի վերջին և XX դարի սկզբներին սիոնիստները էական դեր են խաղացել երիտթուրքերի կուսակցության ձևավորման և ամրապնդման գործում: Չնայած հրեական ազգաբնակչության նկատմամբ սուլթանի բարյացակամ վերաբերմունքին՝ սիոնիզմի առաջնորդները, զգալով նրա վիճակի խախտությունը, որոշեցին ներգրավվել նրա դեմ պայքարին: Շատ հարուստ հրեաներ Սալոնիկում դառնում են Իթիհատ-Վետերակի կուսակցության անդամներ, հրեական բանկից փողը հոսում է դեպի երիտթուրքերը: Երուսաղեմի համար պայքարի հաջողության հույսերը սիոնիստները կապում են երիտթուրքերի հետ:

Թուրքիայի արդարադատության նախարար Սահիդ մոլլա բեյը նշել է. «Երբ մենք խոսում ենք թուրքերի մասին, պետք է տարանջատել նրանց սալոնիկյան **դյոնմեն**երից և իրենց կողմից կազմակերպված «Իթթիհատը» և զինվորականությունը» [6]: Նա ի նկատի ուներ այն հրեաներին, որոնք ընդունել էին իսլամը և դարձել թուրք: 1891 թ-ին ժնկում ստեղծում են «Իթթիհատ վե թերաքքի» («Միություն և առաջադիմություն») հրեա-մաստնական կազմակերպությունը՝ նպատակ դնելով ոչնչացնելու օսմանյան խալիֆայությունը: Փաստացի, իթթիհատականները թրքացած հրեաներ էին (դյոնմե) և պատկանում էին ֆրիմասոն օթյակներին և ժողովներին Էմանուել Կարասոյի [7] գլխավորությամբ: Վերջինս հիմնադրել էր «Մակեդոնիա Ռիզորտա» («Վերածնված Մակեդոնիա» օթյակը), որին անդամակցում էին երիտթուրքեր՝ Թալեաթ, Էնվեր, Ջեմալ փաշաները և բժիշկ Նազիմը: Անգլիացի պատմաբան Արթուր Թոմքին իր «Մուսուլմանների պատմությունը» [8] աշխատությունում նույնպես փաստել է, որ սալոնիկյան հրեաները երիտթուրքերի կոմիտեի անբաժան մաս են կազմել:

Ջոն Կիրակոսյանի «Երիտթուրքերը պատմության դատաստանի առաջ» գրքում բերված արխիվային նյութերը հաստատում են, որ սիոնիստների և երիտթուրքերի կապը պայմանավորված էր մի նպատակով՝ դուրս մղել հայերին, հույներին և արաբներին կայսրության քաղաքական կյանքից՝ տիրանալով նրանց հարստությանը: Պատահական չէ, որ արաբական շարժման առաջնորդները անվստահությամբ ու կասկածանքով էին վերաբերում երիտթուրքերի և հրեաների, ֆրիմասոնների կապին: Ինչը, ցավոք, տեղի չունեցավ հայ մտավորական և քաղաքական առաջնորդների կողմից:

Կոստանդնուպոլսի բրիտանական դեսպան Ջոն Լոյթերն իր զեկուցագրում «Միություն և առաջընթաց» կոմիտեն անվանում էր հրեաների և ֆարմասոնների կոմիտե, ոչ միայն այն պատճառով, որ երիտթուրքերը հրեական ծագում ունեին, այլ որ նրանց **գլխավոր գաղափարախոսները սիոնիստներ էին և Օսմանյան Թուրքիան դարձել էր նրանց ձեռքին հրեական պեպության սյուղման համար գործիք**: Այդ կապը սնունդ էր առնում նաև ցարական Ռուսաստանի նկատմամբ խորը ատելությունից: Դա է վկայում 1914 թ. հուլիսի 23-ին Ստամբուլի Նուրի Օսմանի ակումբում կայացած նրանց համատեղ ժողովը, որի ժամանակ հակառուսական կոչերով և հայերին մեղադրելով հանդես է եկել Թալեաթը: Պարսիկ պատմաբան Իսմայել Ռայինը [9] այդ հարցում մեղավոր է համարել ոչ միայն **երիտթուրքերին**, այլև սիոնիստներին և գերմանացիներին: Նրա կարծիքով՝ գերմանացիները հետապնդում էին գաղութատիրական նպատակներ, իսկ սիոնիստները ձգտում էին իրականացնել սեփական պետություն ստեղծելու իրենց երազանքը: Հատուկ ուշադրություն էր հատկացվում Մեծ Թուրանի ստեղծման նպատակով Հայաստանի և հայերի բնաջնջմանը: Պատահական չէ, որ գերմանացիները Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ փորձում էին

ռազմական նպատակներով օգտագործել հրեաներին: Հրեաներն իրենց հերթին պահանջում էին գերմանացիներից ծառայություններ մատուցել Պաղեստինի համար: Ջորջ Լյոդի խոսքերով, «ոչ այլ ոք, քան հրեաները օգնեցին գերմանական բանակին կոտրել ցարական լուծը Լեհաստանում .. հրեաները մեծ ազդեցություն ունեին այլ երկրներում, հատկապես Ամերիկայում, որտեղ նրանց որոշ հզոր առաջնորդները մեծ ազդեցություն ունեին նախագահ Վիլսոնի վրա, զսպելով դաշնակիցներին մերձենալու նրա ցանկությունը» [10]: Դեռ 1916 թ-ին գերմանացիները պնդում էին, որ թուրքերը զիջեն սիոնիստներին Պաղեստինի հարցում: Շատ մեծ ջանքեր չպահանջվեցին այս հարցում, քանի որ իշխանության գլխին կանգնած էին երիտթուրքերը: Հարկ է նշել, որ գերմանացիների և հրեաների համագործակցությունը բացառապես չէր բխում անգլիացիների շահերից, և վերջիններս որոշում են հրեաներին գերմանացիներից դեպի իրենց վերադարձնել: Դրա մասին է վկայում այն ժամանակվա Ռուսաստանի արտգործնախարար Ս.Գ. Սազոնովին ուղղված հուշագիրը (1916, մարտ), Պետրոգրադում գտնվող Մեծ Բրիտանիայի դեսպանատնից, որտեղ նշվում է այն մասին, որ արտաքին գործերի նախարարության քարտուղար լորդ Գրեյից հեռագիր է ստացվել հետևյալ բովանդակությամբ. Լյուսեն Վոլֆը տեղեկացրել է կառավարությանը Պաղեստինում հրեաների բնակեցման մասին: Ի դեպ, Ցարական կառավարությունը չէր առարկում հրեաների բնակեցմանը Պաղեստինում:

Այսպիսով, XX դարի սկզբին, երբ հրեաները ձգտում էին Պաղեստինում ստեղծել հրեական պետություն, Ռուսաստանը զոհ է դառնում, և դրա հետ միաժամանակ «թաղվում» է հայկական հարցը: 1918 թ. փետրվարի 14-ին Համբուրգի խորհրդակցության ժամանակ (մինչ Բրեստ Լիտովյան պայմանագրի կնքումը) Վիլհելմ 2-րդն ասում է. «Ռուս

ժողովուրդը հանձնվեց այն հրեաների վրիժառությանը, որոնք կապված էին աշխարհի բոլոր հրեաների, այսինքն՝ մասոնների հետ»[11]: Ցարական Ռուսաստանի նկատմամբ հրեական այդ ատելությունը շատ եվրոպական տերություններ (Գերմանիա, Անգլիա, Ֆրանսիա, հետո և՛ ԱՄՆ) փորձում էին օգտագործել իրենց շահերի օգտին: Սիոնիստները հաջողության են հասնում, քանի որ նրանց նպատակները համընկնում էին մեծ տերությունների շահերի հետ: Այդ երկրների հրեական համայնքների հայտնի ներկայացուցիչներ կարող էին ազդել տվյալ երկրի կառավարության որոշման վրա՝ իրենց անհրաժեշտ շահեկան ուղղությամբ: «Չափազանցություն չէր լինի ասել, որ միջազգային սիոնիզմի կազմակերպությունների համակարգը ճյուղավորված է ամբողջ աշխարհում և միևնույն ժամանակ կենտրոնացված: Այն հենվում է հզոր ֆինանսատնտեսական բազայի վրա՝ ի դեմս հրեական ծագում ունեցող մենաշնորհային (մոնոպոլիստ) բուրժուազիայի: Վերջինս, ունենալով մեծապես ազդեցություն առաջատար կապիտալիստական երկրների լրատվամիջոցների, մշակույթի և պետական ադմինիստրատիվ ապարատի վրա, հանդիսանում է սիոնիստական ուժի և ազդեցության գլխավոր աղբյուրը մի շարք առաջատար պետությունների քաղաքականության ձևավորման գործում»:[12]

Սիոնիզմի վրա ազդեցություն ունենալու պայքարը գերմանացիների և անգլիացիների միջև խորանում է 1917 թ-ի ամռանը: Այդ ժամանակ Բրիտանիայի արտգործնախարար Բալֆուրը բուռն գործունեություն է ծավալում սիոնիստական շարժման նկատմամբ՝ ստանալով ԱՄՆ նախագահ Վիլսոնի օժանդակությունը: Սիոնիստ գործիչների հաջողությունը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ նրանց նպատակները համընկնում էին գերտերությունների շահերի հետ: Սիոնիզմի առաջնորդների

ակտիվ բանակցությունները բրիտանական կառավարության ղեկավարության հետ հանգեցրին փոխադարձ համաձայնության: Արդյունքում անգլիացիները խոստանում են հրեական պետության հիմքը դնել, իսկ սիոնիստական առաջնորդները իրենց հերթին՝ ապահովել դաշնակիցներին հրեական օժանդակությամբ ամբողջ աշխարհում:

Բալֆուրի հռչակագրի տապալման դեպքում պետք է գործի դրվեր պահեստային «Շիրվանի» տարբերակը՝ հրեական պետության ստեղծումը Ադրբեջանի տարածքում: Այս տարբերակի իրականացման պատասխանատուներն էին անվանի բոլշևիկներ Լև Տրոցկին (Լեյբա Բրոնշտեյնը, Զինովևը (Աբֆելբաում), Կամենևը (Ֆեյֆման): Նրանք էին նաև ԽՍՀՄ հարավային սահմանների վրա թուրքական մի շարք վարչական միավորումների ստեղծման նախաձեռնողները: Պատահական չէ, որ 1920 թ. Թ. Հերցելի հիմնադրած «Երիտասարդ սիոն» թերթը գրում էր, որ Կովկասում ի դեմս Ադրբեջանի, ստեղծվել է հրեական պետություն, որը կոչված է կլանելու ամբողջ տարածաշրջանը:

1917 թ. հոկտեմբերի հեղափոխությունը հնարավորություն տվեց ռուսաստանյան սիոնիստներին՝ ձնշում գործարկելու խորհրդային կառավարության վրա՝ պատերազմը շարունակելու համար, որպեսզի Գերմանիան և Ավստրիան հնարավորություն չունենան Ռուսաստանի պաշարներից ստանալու հաց, նավթ, պղինձ և զորք ավելացնելու արևմտյան ճակատում: Շեշտադրումները արված էին ի հոգուտ Անտանտայի երկրների: Այդ նպատակով **1917 թ. նոյեմբերի 8-ին հրապարակվում է Բալֆուրի հռչակագրը** [13]: Դրան հետևում է ցարական արխիվների դիվանագիտական գաղտնի փաստաթղթերի հրապակումը ռեկորդային սեղմ ժամկետներում: Այդ փաստաթղթերի թվում էր 1919 թ. Սայկս-Պիկոյի պայմանագիրը, համաձայն որի Անգլիան և Ֆրանսիան հաղթանակից

հետո պետք է Ռուսաստանին փոխանցեին Կոնստանդնուպոլիսը, Բոսֆորը և Դարդանելին, Էրզրումը, Տրապիզոնը, Վանը, Բիթլիսը և Քրդստանի մի մասը: 1917 թ. նոյեմբերի 20-ին Լենինը դիմեց Ռուսաստանի և Արևելքի մուսուլմաններին հետևյալ հայտարարությամբ. «Գահընկեց թագավորի գաղտնի բանակցությունները Կոնստանդնուպոլիսի գրավման վերաբերյալ պատռել և ոչնչացնել: Ռուսաստանը և նրա կառավարությունը՝ ժողովրդական կոմիսարների Խորհուրդը դեմ է օտար տարածքների զավթմանը: Կոնստանդնուպոլիսը պետք է մնա մուսուլմանների ձեռքում: Մենք հայտարարում ենք, որ Թուրքիայի մասնատման և նրանից Հայաստանը վերցնելու մասին պայմանագիրը պատռված և ոչնչացված է» [13]: Սա առաջին և վերջին հարվածը չէր ռուսական քաղաքական կողմից Հայաստանի նկատմամբ, և 1917 թ. ռուսների հեռանալը Կովկասյան ճակատից նշանակում էր ռուսական իշխանությունների կողմից Անդրկովկասի բանալիների հանձնում թուրքերին:

Ինչպես հայտնի է, երկու համաշխարհային պատերզմների միջև ընկած ժամանակահատվածում սիոնիստական շարժումը գտնվում էր Անգլիայի հովանու տակ: Իսրայել պետության ստեղծումը հնարավոր դարձավ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո, երբ տեղի ունեցավ նոր ուժերի դասավորում միջազգային հարաբերություններում, և ԱՄՆ-ի քաղաքական ազդեցությունը և դիրքերը ուժեղացան Մերձավոր Արևելքում: Այս տարածաշրջանի նավթային հարստությունները և ռազմավարական հնարավորությունները չափազանց ձգող էին հզոր գերտերությունների համար: 1946 թ-ի դեկտեմբերին Բազելում կայացավ հրեաների 22-րդ Համաշխարհային Կոնգրեսը, որտեղ տեղի ունեցավ վերջնական կողմնորոշումը դեպի ԱՄՆ: Արդյունքում ԱՄՆ-ին պարզ դարձավ, որ Իսրայելից ավելի լավ գործընկեր չէին կարող ունենալ: Իսրայել-ամերիկյան

այլանսի պատմությունից պարզ է դառնում, որ Իսրայելը, ստանձնելով ԱՄՆ-ի դերը Մերձավոր Արևելքում, դառնում է ԱՄՆ-ի միակ և հուսալի ռազմավարական գործընկերը այս տարածաշրջանում: Այս պետության ստեղծման փաստն արդեն նախանշում էր Մերձավոր Արևելքում մշտական պայթյունավտանգ իրավիճակ: Անշուշտ, Իսրայելը հասկանում է, որ դժվար է հաղթել զավթած տարածքներում: Այդ իսկ պատճառով պատրաստ է օժանդակելու Իրանի, Իրաքի և Սիրիայի քրդերին անկախ Քրդստանի ստեղծման նպատակով՝ ձեռք բերելով «հավատարիմ աչքեր ու ականջներ», այսինքն՝ հենակետեր այդ տարածաշրջանում: Դա, իհարկե, կարող է սրել Թուրքիայի հետ փոխհարաբերությունները, սակայն ԱՄՆ-ի հովանավորության ներքո դրանք կհարթվեն: Այլ է Իրանի դեպքում. նա երբեք չի համակերպվի Իսրայելի կամ Թուրքիայի գլխավոր դերակատարության հետ տարածաշրջանում և չի հանդուրժի Իսրայելի ռազմաօդային բազաներին՝ իր սահմանների մոտ:

Ամփոփելով հոգվածում ներկայացված նյութը՝ անհրաժեշտ է կարևորել հետևյալ եզրահանգումները.

1. Օսմանյան Թուրքիայում հայերի ցեղասպանության ժխտողական քաղաքականության պատճառներից մեկը Իսրայելի պետության կողմից՝ նրա ստեղծման ակունքներում է: 2001 թ. ապրիլին Իսրայելի արտգործնախարար Շմոն Պերեսը հայտարարում է. «Մենք հերքում ենք Հոլոքոստի և 1915 թ հայերի ողբերգական իրադարձությունների միջև համեմատություն անցնելու փորձերը: Հայ ժողովուրդը ապրել է ողբերգություն, սակայն դա ոչ մի կերպ չի կարելի անվանել ցեղասպանություն»: 2002 թ. սկզբին Բիվկա Կոէնը՝ Իսրայելի դեսպանը Հայաստանում, հայտարարել է. «Հոլոքոստը աննախադեպ երևույթ է, և ոչինչ, այդ թվում նաև հայերի ցեղասպանությունը, չի կարելի համեմատել հրեական ցեղասպանության հետ»:

Այսպիսով՝ ոչինչ չի փոխվել մինչ այսօր. Իսրայելի պետությունը շարունակում է նույն ժխտողական քաղաքականությունը՝ ներկայացնելով Հոլոքոստը՝ որպես աննախադեպ երևույթ:

2. Ներկա աշխարհաքաղաքական պայմաններում անհրաժեշտ է 19-20 դդ. պատմական և աշխարհաքաղաքական իրականության նոր ընկալման մոտեցում: Կարևոր է նորովի գնահատել հայերի ցեղասպանությունը սուլթան Համիդի և երիտթուրքերի օրոք հայ քաղաքական գործիչների և մտավորականության գործունեության համատեքստում: Այն դեպքում, երբ արաբական շարժման առաջնորդները կասկածով ու անվստահությամբ էին վերաբերվում երիտթուրքերին, հայ գործիչները ոգևորությամբ ընդունեցին երիտթուրքերի խոստումները՝ ներգրավվելով այսպես կոչված հեղափոխական «ռեֆորմների» իրականացմանը:

3. Պատմությունից դասեր քաղելու ունակությունը հնարավոր է պետական մտածելակերպի ամկայության դեպքում: **Սեփական պատմություն և մշակույթ ունեցող ժողովուրդը պարտավոր է կյանքի կոչել պետականության համար կարևոր բաղկացուցիչները՝ բարոյականությունը, հավատքը, կայունությունը և իր քաղաքացիների բարեկեցությունը, սակայն պետության առաջնային նպատակներից են իրավունքը և ուժը՝ ապահովելով ժողովրդի անվտանգությունը և երկրի հզորացումը:**

Հոգվածի ներկայացման տարեթիվը՝
20.01.2015

ՓԲԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Марван Бухейри, Теодор Герцель и Армянский вопрос, Под редакцией проф. Николая Оганесяна, Институт востоковедения НАН РА, Ереван, 2010, с. 51 – 52
2. Указ. соч., с.48, 66
3. Алестин Ф. “Палестина в петле сионизма”, Москва, 1988, с. 6-7
4. Арминий Вамбери, <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. Christopher Walker, Armenia: The Survival of a Nation, N.Y., 18980, p.191
6. Марван Бухейри, Теодор Герцель и Армянский вопрос, Под редакцией проф. Николая Оганесяна, Институт востоковедения НАН РА, Ереван, 2010, с. 67-68
7. Киракосян Дж., “Младотурки перед судом истории”, 1986, Ереван, с. 109 (на русском яз..
8. Эммануил Карассо, <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
9. Ջ. Կիրակոսյան, Երիտթուրքերը պատմության դատաստանի առաջ (19-րդ դարի 90-ական թվականներ -1914 թ.), Երևան, 1988, էջ 380:
10. Նոյն տեղում, էջ 379:
11. Джордж Ллойд, “Правда о мирных переговора.”, в двух томах, под ред. В.Г.Трухановского, Москва, Издательство иностранной литературы, 1957, с.285
12. Киракосян Дж., “Младотурки перед судом истории”, 1986, Ереван, с. 381
13. Декларация Бальфура (1917), <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
14. Международный сионизм: история и политика” (Сборник статей), Изд. “Наука”, 1977, с. 15
15. ДВП СССР, т.1., с.1

НЕКОТОРЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГЕНОЦИДА АРМЯН В ОСМАНСКОЙ ТУРЦИИ

АНГЕЛИНА ГАСПАРЯН

*Национальная академия наук РА, Международный научно – образовательный центр,
преподаватель, кандидат филологических наук*

В статье представлены некоторые предпосылки осуществления геноцида армян в Османской империи. В частности, обращается внимание на антиармянскую политику Османской Турции и коварные замыслы сионистской тайной дипломатии в Армянском вопросе конца XIX и начала XX вв. С целью создания еврейского государства попытки тайного сговора лидеров сионистского движения с турецким султаном, а в дальнейшем с младотурками и большевиками, были направлены против национальных интересов армян.

Дата представления статьи: 20.01.2015

SOME PREREQUISITES OF COMMITTING THE ARMENIAN GENOCIDE IN OTTOMAN TURKEY

ANGELINA GASPARYAN

*International Scientific-Educational Center of the National Academy of Sciences of the Republic of
Armenia, Lecturer, Candidate of Philological Sciences*

The article presents some prerequisites for committing the Armenian Genocide in the Ottoman Empire. In particular, attention is drawn to the anti-Armenian policy of the Ottoman Empire, as well as insidious plans of the secret Zionist diplomacy on the Armenian Question at the end of the 19th century and beginning of the 20th century. In order to establish a Jewish State the attempts of collusion of the Zionist leaders with the Turkish Sultan, and later with the Young Turks and the Bolsheviks were directed against the national interests of the Armenians.

Article submission date: 20.01.2015